

QUINA COOPERACIÓ?

Ángel Martínez Tablas

Professor d'Economia Internacional i Desenvolupament de la Universitat Complutense de Madrid

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

Voldria en primer lloc agrair a la Fundació Alfonso Comín l'oportunitat de participar en un cicle que aborda un tema que jo no només diria complex, sinó apassionant i que a més ho fa amb un matís que crec reconèixer m'ha sorprès, i és que ho fa amb la prudència socràtica d'iniciar-se amb una pregunta, "De quina cooperació parlem?", i per altra banda ho fa també amb l'atreviment de posar sota els focus un agent crucial de la cooperació: les ONG o ONGD. Normalment objecte de comentari però rares vegades subjecte a un anàlisi crític rigorós des de l'interior de la cooperació. És cert que he investigat alguna cosa sobre temes de cooperació i que he presidit una ONG durant més de deu anys, però faré una petició i és que si us plau em permetin parlar o almenys intentar parlar no com a expert, o almenys intentar no entrar en els tecnicismes que quan ens reunim ocasionalment els suposats experts de vegades fan que els arbres no ens deixin veure el bosc, del que realment és important en la cooperació.

En primer lloc, jo plantejaria en quina mesura consisteix la necessitat de cooperar, i gairebé només formular la pregunta sorgeix com una resposta espontània, que és dir, això és quelcom obvi, que s'ha de cooperar. Per què? Doncs perquè la pobresa s'estén pel món, s'aprofundeix, amb totes les seqüeles que comporta. I no només s'estén la pobresa, sinó que en temps de tanta modernitat, com aquest final de segle, resulta que el ventall de la desigualtat en el món no ha deixat d'obrir-se en els dos darrers segles. És molt difícil fer càlculs precisos, però els historiadors solvents que s'han endinsat en aquest territori ens marquen que si a finals del XVIII, començaments del XIX, la diferència en la renda per càpita entre els països més pròspers dels que es pot tenir avaluació i els menys desenvolupats, colònies, etc, podia ser d'un a tres, en aquest moment sabem que la desigualtat es mou en termes d'un a cinquanta i sembla no aturar-se en la seva capacitat d'obrir el ventall. Per tant, existeix pobresa, existeix desigualtat creixent i, a més, cada vegada ho coneixem millor, cada vegada coneixem millor aquestes situacions, les coneixem en temps real, segons succeeixen, les coneixem amb un luxe de detalls extrem, de vegades un tipus de realisme i de cru realisme molt notable. Llavors, tot això porta a dir, que, evidentment, en aquesta situació, amb tants pobres al món, amb una desigualtat creixent i a més sabent que aquesta situació no és quelcom que ens arriba notícia llunyana, és obvi que tot reclama la cooperació, sobretot si tenim la sensació de que serveix per alguna cosa. I en el naixement del procés de la cooperació aquesta convicció hi existia. Existia la convicció que la cooperació podia ajudar a sanar la situació que contemplem. Tanmateix és en aquests moments molt difícil discriminar dins de la gent que s'ocupa i que parla de cooperació entre uns discursos i altres perquè tots tenen una mateixa retòrica. Així hi ha una persona que intervé sobre el tema de cooperació a finals del 1997, i subratlla coses tan sensates com que tres mil milions viuen amb menys de dos dòlars al dia, mil tres-cents milions subsisteixen amb menys d'un dòlar diari; cent milions passen gana tots els dies, cent cinquanta no tenen mai ni tan sols la possibilitat d'anar a l'escola. I a més, considera aquest ponent, que aquesta gent no vol solucions imposades des de fora, busquen una ocasió per tirar endavant per si mateixos, no

volen ni la meua cultura ni la de vostès, sinó la seva pròpia cultura, volen un futur enriquir pel llegat del seu passat i continua l'espectacle al qual assistim en el món d'avui la tragèdia de l'exclusió. Jo gairebé ho afirmaria, o sigui, és força sensat. Qui ho diu? El president del Banc Mundial. Llavors, si primer ho llegeixo sense saber qui ho diu i coneixent quines són les pràctiques del Banc Mundial i després veig qui és l'autor, doncs quan he dit que jo gairebé ho subscriuria, em quedo amb una certa preocupació, dient, bé, aquí passa quelcom estrany.

Si llegim el que diuen els objectius de la Llei de Cooperació que s'està discutint en aquest moment en el Parlament ens passaria el mateix. La gent que pateix, fer més equitatius els fruits del desenvolupament... Diguem que hi ha una consciència clara del problema però hi ha una preocupant situació en la qual tothom sembla practicar el mateix discurs, tot i que després segueixi diferents pràctiques. Això ens obliga a filar prim si volem entendre el que realment significa. I el primer que jo suggeriria es, quan es planteja cooperar, és a dir, en quin context cooperarem, quina és la realitat mundial que reclama cooperació, que sol·licita cooperació. Perquè no és el mateix dir, enfront d'una situació de dolor i d'injustícia, jo hi vaig. Si hi ha un atropellament jo hi vaig a socórrer el nen que ha estat atropellat. També cap preguntar, socórrer el nen que ha estat atropellat i a qui l'ha atropellat, causant de l'atropellament, o només socórrer al nen, o intentar socórrer al nen i denunciar-ne al causant? Perquè és clar, si ens dediquem a socórrer nens que són sistemàticament atropellats per un mecanisme susceptible de ser conegut, llavors la nostra solidaritat cap els atropellats seria una mica discutible o criticable. En aquest sentit, quina és la realitat mundial en la qual volem cooperar, en la qual se'ns convida a cooperar.

Jo plantejaria que estem en una realitat creixentment globalitzada en la qual la globalització ascendeix en plans molt diversos. Però de nou aquí s'hi ha d'anar amb molt de compte, perquè darrere d'aquesta afirmació s'amaguen coses molt diverses. És cert que hi ha una realitat material de globalització, és a dir, cada vegada el món és més petit en termes espai-temporals, cada vegada les coses estan més pròximes, tot i que mantinguin la distància es pot arribar més fàcilment a elles. Cada vegada és més fàcil comunicar-se i comunicar informació a qualsevol lloc del món, i es diria que en aquest sentit la distància del món ha desaparegut en la dimensió tradicional. També hi ha algun altre aspecte de la realitat objectiva de la globalització del qual se'n parla menys com és la realitat d'un medi ambient globalitzat, d'una biosfera globalitzada en la qual les accions d'agents, per exemple econòmics, en un punt o altre no només afecten l'entorn immediat sinó que afecten la totalitat. Des d'aquesta perspectiva, avui més que mai vivim en un únic planeta. Aquest és un primer pla, n'hi ha un segon, i aquí ho dic com a economista, que és la globalització que afecta l'economia. Com a economista he de dir que sabem força poc d'ella, coneixem molt bé les seves manifestacions i podem dir que en aquest moment el comerç mundial en relació a la producció és més important del que ho ha estat mai a la història. Des de fa no massa temps, des de fa deu o quinze anys ha superat el nivell que va tenir en 1913 abans de la Primera Guerra Mundial. Per tant és un comerç que vincula les diferents parts de l'economia mundial, a països rics i països pobres, intercanvien productes, compren i venen mercaderies, s'especialitzen en coses molt diferents, amb preus molt diferents, però és indubtable que el comerç té una gran importància. Com té una gran importància el diner, les finances internacionals. Avui dia, ho sabem sense necessitat de ser especialistes, que el que succeeix a la borsa de Singapur afecta ràpidament a la de Hong Kong –però aquí podríem dir que és a prop-, a la de Tokio –no està tan a prop però pertany a la mateixa zona-, però és que immediatament està afectant a Wall Street, a Londres i a la borsa de Barcelona. És a dir, hi ha uns diners a escala mundial, de propietat de persones concretes però de nacionalitat una mica indeterminada que teixeixen una xarxa de relacions extremadament important en el món i que condiciona el funcionament de les economies. Després, també les finances han assolit un grau de globalització molt important. I el mateix passa en la producció, i això és més recent, és a dir, abans els productes es fabricaven en un lloc i s'exportaven a la resta del món.

Però ara no passa això, ara el que passa és que per fabricar un producte fa falta que hi contribueixen plantes situades a tot el món, molt sovint. El cotxe que conduïm, és possible que tingui peces procedents de llocs molt diferents del món. Per tant, també la producció, en certa manera, es mundialitza. I, en certa mesura ho fa també la demanda i l'estil de consum de la població. En llocs històricament diferents uns dels altres, culturalment diferents, amb nivells de vida clarament desiguals hi ha un patró de consum de referència que es pren com a objectiu desitjable al qual tots hi aspiren.

És a dir, en el pla econòmic s'estan globalitzant moltes coses però això no vol dir que les economies tradicionals s'hagin desintegrat, no tinguin importància. Ara, juntament a moltes coses que es globalitzen n'hi ha algunes que curiosament no ho fan. A les Facultats d'Economia es parla molt dels factors, dins una certa escola de pensament, dels factors, el capital i el treball. Les mercaderies produïdes circulen per tot el món, el capital hem vist que tendeix a circular per tot el món també, però curiosament el treball no tant, les persones no tant. Tota la facilitat que tenen les mercaderies i el capital per travessar les fronteres, no la tenen les persones. Les persones és preferible –diria aquest sistema- que romanguin en els seus espais naturals i ja les utilitzo jo en allà. És a dir, que no es moguin tant, ja instal·lo jo la planta que em convé en el lloc de residència d'aquestes persones.

Amb això que vull subratllar, quan parlem després de cooperació, una cosa en la qual insistiré, és que la cooperació apareix com un intent d'establir relacions en un món en el qual hi ha moltíssimes relacions establertes amb una lògica completament diferent a la lògica que intenta impulsar la cooperació. I en aquest món tan globalitzat, quins són els principals problemes? Aquí, evidentment, tres experts que segueixin en aquesta cadira seleccionarien problemes diferents. Jo postularé els que em semblen els grans problemes d'aquest temps, i començaré per dir el que no em sembla un gran problema de finals del segle XX. El que no em sembla un gran problema a escala global, agregada, diguem-ne problema central, és la necessitat de produir més riquesa, la necessitat de créixer més. Com puc dir això si he dit que hi ha una gran part del món que està en la pobresa? Doncs perquè a escala global ha crescut tant la capacitat de produir béns, és tal la potència productiva que existeix a la humanitat en aquest moment com perquè aquesta preocupació de produir més coses hagi perdut centralitat. Llavors, què és el que té centralitat en el món globalitzat en el qual intentarà actuar la cooperació? Jo crec que el que té centralitat són fonamentalment cinc grans temes.

El primer d'ells és el d'aconseguir viure, és a dir, produir, intercanviar, consumir, relacionar-nos en fi, de forma sostenible, és a dir, que no s'acabi, que els èxits no ens portin a la inviabilitat, que no resulti que amb la nostra pràctica creem tals situacions d'insostenibilitat com perquè el que en aquest moment sigui un miratge si ho mirem des d'una perspectiva de les generacions futures i de llarg termini. Fa uns anys, podies dir: això és un tint en la intervenció de tipus verdós, de toc ecologista. En aquest moment jo crec que està guanyant en acceptació que aquest és un problema de gran entitat.

Segon problema de gran entitat: aconseguir millorar el rendiment, podríem dir en termes de benestar, de la riquesa i la capacitat productiva existent. Per què dic això? Doncs, perquè una gran part de la riquesa existent de les coses que es produeixen serveix poc i malament per satisfer les necessitats de la població. Perquè podem guanyar més adequant les coses que es produeixen en lloc d'obsessionar-nos per augmentar la seva quantitat, per dir-ho d'alguna manera, penso que mai abans d'aquesta època, la dissociació entre riquesa i benestar havia estat tan flagrant. En altres èpoques es deia, si un és més ric vol dir que pot viure millor, si una societat és més rica vol dir que el seu benestar puja, en aquest moment aquest paral·lelisme no marxa, no marxa de forma correcta.

Tercer gran tema del temps de la globalització: el treball, donar una solució satisfactòria, des d'una perspectiva humana i global, al lloc del treball en el món. Per quina raó? Perquè podem morir d'èxit, és a dir, perquè hem tingut tant d'èxit en augmentar la productivitat, necessitem ja treballar tan poc per mantenir el nivell de vida que tenim, que això en la lògica dins la qual funcionem, es converteix en un problema d'exclusió social, de marginació social. I és un problema que no ens demaneu als economistes com es pot solucionar perquè ens transcendeix amb molt. I això pren tints dramàtics en els països del Sud, tot i que és un problema també existent en el Nord, en els països desenvolupats. I fins i tot ambdues situacions es combinen, i ens amenacen en el Nord amb que si es dóna treball als països del Sud subdesenvolupats, perden competitivitat les nostres activitats i torna el treball existent al Nord. Llavors, aquest jo l'anuncio com un tercer problema enorme.

Quart problema –i que es vincula ja molt amb el tema de la cooperació- és com enfrontar-se a la creixent desigualtat. La creixent desigualtat en tots els àmbits, és a dir, sembla que per tenir èxit, i parlo ja dels noranta, per trobar solucions el que s'ha de fer és augmentar el ventall de la desigualtat. L'augment del ventall de la desigualtat als Estats Units en els darrers vint anys ha estat dramàtic, però és que la desigualtat a escala mundial és una desigualtat que porta a que continents sencers estiguin exclosos, marginats, abandonats a la seva sort. Àfrica té la sort de que no per totes bandes hi ha estrets, hi ha una part que l'ancora a la resta del món a través d'Orient Mitjà, perquè sinó la temptació seria: si el continent africà és un continent amb el qual no es pot fer res i enfront del qual no trobem solucions. Perquè és evident que les receptes dels organismes econòmics internacionals fins ara l'únic que han fet és agreujar la situació.

I un darrer tema, passo ràpid però que em sembla de gran entitat, és el tema relacionat amb el gènere, amb la situació de la dona. Perquè en són força, és un col·lectiu força ampli, treballen força, segons tots els estudis sembla que, en conjunt, la dona treballa més que els homes si s'adopta una perspectiva mundial, som conscients de que és un col·lectiu sobreexplotat en el Nord, i amb una feminització de la pobresa en el Sud, i a més és un col·lectiu que té força capacitat transformadora dels problemes que tenim plantejats.

Penso que en aquest món en el qual haurà d'actuar la cooperació, aquests són grans problemes. I com es poden tractar? Hi hauria una resposta que és dir que s'ha demostrat que el sistema econòmic més capaç de crear riquesa és l'economia occidental, aquí es manegen molts eufemismes, l'economia occidental també existeix al Japó, o sinó podríem dir l'economia de mercat. I és més incòmode dir l'economia capitalista, però és més rigorós, i s'ha demostrat que és l'economia més capaç de crear riquesa, fins el punt que en aquest moment és l'única existent. Ara, hi ha un problema i és que, segons els economistes, perquè l'economia de mercat funcioni bé, eficientment, han de reunir-se unes condicions que cada vegada es donen menys, des del punt de vista teòric, cada vegada es reuneixen menys les condicions per dir aquí s'està actuant en plenitud. I també l'economia de mercat enfront als que he seleccionat com a problemes emergents no sap, no contesta, no entén, però no perquè jo ho digui sinó perquè en la seva lògica no sap processar aquesta informació. Per tant, el que existeixi algun tipus d'intervenció conscient, que no estigui supeditada al mercat ho necessita el propi sistema econòmic i ho necessita el tractament dels problemes emergents, d'aquests problemes que he citat. Si volem abordar-los s'ha de donar amb altres mecanismes, no ens podem basar en l'economia pura i dura. Perquè no solucionaríem res. Per tant la regulació conscient és necessària.

En aquest context, quin espai té la cooperació dins de les relacions internacionals? Perquè hem pintat un context en el qual si jo soc la cooperació i començo a transitar per aquest món, me'l trobo poblat de comerciants, per financers, per transnacionals, per gent que vol emigrar d'un país a un altre i no pot, per un patró de consum que

s'imposa i es ven, valgui o no valgui. Llavors, s'ha de ser conscient en primer lloc d'això, de que no farem cooperació en escriure un full en blanc, que la cooperació no pot ignorar la resta de relacions que he descrit característiques d'un món global, no pot actuar d'esquena a això dient "no, jo vaig a allò meu, jo cooperaré; que després hi ha fluxos comercials i relacions d'intercanvi i deute extern... això no és el meu problema". Això seria un terrible error. Ha d'acceptar la seva modèstia i ha d'articular-se amb les altres relacions que existeixen en el món actual si no vol enganyar-se. I a més sabent que la capacitat que tenen aquests altres fluxos per desplaçar recursos és d'una magnitud incomparablement superior al que pot manegar la cooperació. És a dir, els processos d'empobriment i enriquiment, d'empenta o exclusió que poden derivar-se d'aquest món globalitzat que he esbossat, tenen una potència enfront la qual la cooperació és així de petita, en termes quantitius. La qual cosa vol dir que si tenen aquesta importància i els seus objectius no coincideixen i la cooperació es vol afirmar en els objectius que li són propis, ha d'assumir una relació crítica amb aquests altres que també influeixen sobre la realitat mundial amb intenció i resultats diferents dels que pretén la cooperació. En certa manera el futur de la cooperació depèn de la seva capacitat per a reflexionar críticament, denunciar i actuar sobre processos que obertament van en contra dels objectius que ella es fixa.

Perquè, quins objectius es fixa la cooperació? Podríem dir, per resumir, per no complicar-ho massa, la cooperació el que vol és cooperar perquè aquests pobles puguin desenvolupar-se. Cooperar pel desenvolupament. Això implica que tenim molt clar el que és el desenvolupament, però no tenim massa clar el que és el desenvolupament. No hi ha dubte de qui és el món desenvolupat. No hi ha dubte de qui són els països rics, però si considerem que això és el que s'ha d'imitar, perquè això no és universalitat. I d'alguna manera podríem dir que és tràgic el que en aquest moment succeeix en gran part dels països i d'economies excloses dels processos de creixement econòmic que coneix la resta del món. Però també dic que Déu ens lliuri de que tinguéssim èxit i que aconseguíssim que tots els països es desenvolupessin com està desenvolupat el món que pretén ajudar-los. El tema és que quan diem cooperar el desenvolupament tampoc solucionem tots els problemes. Sí podem dir coses solvents, coses clares, però no suficients. Podem dir que hi ha determinades necessitats humanes la satisfacció de les quals defineix el contingut necessari del desenvolupament. La gent té dret a alimentar-se, la gent té dret a aprendre, la gent té dret a votar en la vida, la gent té dret a elegir, a ser lliures, d'acord. Hi ha un nucli dur de necessitats que pot definir-se. I molt de compte amb aquest relativisme cultural que es cola per darrere. Com no volem tothom begui coca-cola perquè és absurd, això és dels americans, llavors el desenvolupament de cada poble és com cada poble vulgui, i si un poble vol viure en la pobresa o en la ignorància, llavors igual hi ha solució. Aquest relativisme cultural és molt perillós i molt criticable. Podem dir també que aconseguir aquests objectius és tasca de cada poble, que ha de ser un procés nascut de l'interior de cada poble amb capacitat de durar. Vol dir això que nosaltres –perquè suposo que nosaltres som els rics, en l'entorn en el qual ens movem no som els abandonats a la sort-, vol dir que no tenim res a fer en haver afirmat que el desenvolupament ha de ser endogen? Tenim coses a fer, però s'ha de marcar el seu esglaonament. I diré, primer: no interferir, ni directament ni indirecta en la lluita d'aquests pobles desfavorits per aconseguir aquests objectius. En segon lloc: cooperar, i cooperar no és ajudar, cooperar és col·laborar, és estar disposat, és prestar-se a fer alguna cosa conjuntament amb algú i, finalment, si es vol fer una aportació lliure, gratuïta, concessional, faci's també. Però no aportació mentre s'interfereix. És a dir, primer, no interferir, primer no treure recursos d'aquestes zones amb les quals es cooperarà a través del comerç, a través de les finances, a través de l'acció de les multinacionals i del conjunt de mecanismes econòmics que permeten treure diners sense que ningú se'n assabenti. No cal posar-se un antifaç i atracar amb dues pistoles a la mà. Es pot fer amb guant blanc i amb corbata. I seguint les regles del joc i la lògica del sistema, però suposa una detracció de recursos per aquests països. Podem dir que no hi ha possibilitat que el conjunt de pobles del món

aconsegueixin aquests objectius, ni hi ha possibilitat de construir una cooperació que serveixi a aquest fi si no es modifica, d'alguna manera, tendencialment, però realment, el model de producció, consum i organització del Nord. I no es poden aconseguir aquests objectius si no es replanteja críticament el sistema de relacions econòmiques internacionals. És una mica més complicat que simplement sonar i aconseguir recursos i lliurar-los, o anar a ajudar. Però l'anàlisi de la realitat apunta en aquesta direcció. I com cooperar? Fins i tot enmig d'aquestes dificultats, quins agents i quins mecanismes. Aquí hi ha un parell de qüestions prèvies, qui ha de cooperar, l'Estat o la societat? Hi ha una tendència que planteja que com hem d'exigir a l'Estat que doni el 0,7% si nosaltres a nivell de la societat civil no donem res o donem molt menys. Aquí entrem, pel que fa a l'articulació entre l'Estat i societat civil, entrem també en la visió que cada enfocament té de l'Estat. I per alguns enfocaments avui dia molt abundants, malauradament, l'Estat és la font de tots els mals. No és que sigui el representant del bé comú que també ens van intentar explicar en algun moment, sinó que ara és el símbol de totes les perversions. I tampoc és això. L'Estat té un paper a la societat de compensar les desigualtats, de garantir determinats comportaments, l'Estat té un paper en la cooperació. En una cooperació en la qual hi poden entrar múltiples agents, no només l'Estat. Poden entrar-hi les empreses? Per què no? Amb quina lògica? Amb la seva o plegant-se als objectius de la cooperació? Aquest és un punt clau i de vegades el tema es descentra. Es diu que les empreses són creadores de riquesa i mobilitzadores de recursos i això ho necessiten molt els països pobres. Sí, però quins són els objectius de les empreses? Potser l'objectiu de l'empresari és, com es pretén, en algunes coses que es llegeixen de forma creixent, és la funció de l'empresari, el bé comú? No. El bon empresari el primer que considera és la rendibilitat de la seva empresa i això és el que persegueix. Per tant, si aconseguim que l'empresa pugui estar present en la cooperació, subordinada als objectius de la cooperació, pot participar-hi, ¿per què no? No és tampoc res dolent en si mateix, no són veritat moltes de les coses que es diuen. Però subordinada als objectius de la cooperació.

Pel que fa als agents i mecanismes –i entro en la part de les ONG- per modificar aquesta situació, els mecanismes més importants són els del sistema econòmic, tot i que no ens agradi. Són els que tenen més capacitat mobilitzadora de recursos, sens dubte. Però els de la cooperació tenen una lògica específica, diferent de la del sistema econòmic. I llavors la cooperació el que ha de fer és aferrar-se a la seva lògica pròpia i si s'aferra i consolida i enforteix la seva pròpia lògica, atrevir-se a relacionar-se amb el mercat i els seus agents. I com que la cooperació sap que hi ha molts altres agents que intervenen està obligada si vol durar, si vol ser eficaç, està obligada a analitzar críticament, i a denunciar el tipus de relacions que provoquen efectes contraris als quals ella aspira a aconseguir i no reduir-se a treballar en allò seu ignorant la resta.

El que no podem consentir és que la cooperació sigui com alguns comportaments de la història d'aquest país i d'altres. Alguns sacerdots feixistes que acompanyaven, consolaven, beneïen, mentre el pres anava a ser afusellat. El que s'haurà de qüestionar és la dinàmica que afusella la gent, els procediments que porten a aquest resultat. I dins dels agents –com les jornades, tot i que no la meua intervenció, anaven d'ONG- parlem una mica de les ONG, en aquest context.

Penso que les ONG tenen una enorme potencialitat, recullen i multipliquen posicions de progrés i solidaritat latents en la societat civil, sense els vicis i restriccions de l'Estat. Són capaces d'innovar i d'obrir en formes d'organització, i en formes d'intervenció sobre els processos. Tenen capacitat de mirada crítica sobre el comportament de l'Estat i els interessos econòmics dominants. Fomenten l'articulació a escala mundial, importantíssim. Ara, tenen límits. Són producte de la societat civil, reflecteixen l'estructura i la correlació de forces que existeixen a la societat, suporten les contradiccions de la societat. Les ONG no són fórmules alternatives dels Estats. I la visió antiestatual és, quant menys, ingènua. Les ONG han de ser conscients que corren el risc de ser utilitzades com una cortina de fum, una maniobra de dispersió

mentre la lògica del sistema fa la tasca fonamental. I aquí hi ha aquest altre comportament digne de ser enaltit, digne d'exemple que es mou en la perifèria dels processos reals. Les ONG tenen el risc que els caigui alguna lletra, per exemple la segona, i que es converteixin en OG. En unes organitzacions dependents, de facto subordinades als governs. Amb major legitimitat social que els governs, de moment, però suficientment neutralitzables, fins i tot menys controlables que altres instàncies públiques. I aquest risc existeix si el seu comportament no és curós.

En conclusió, les ONG si volen ser el que diuen i pretenen ser, han d'assumir els seus límits, i no caure en la visió ingènua que les presenta com el bé enfront al mal representat per l'Estat. Això és una fal·làcia i una trampa. I identificar la bondat en la societat civil és una banalitat, com si la societat civil no fossin les empreses, com si la societat civil no fossin els interessos econòmics que existeixen a les nostres societats. I, a més de límits, tenen desafiaments. Tenen el desafiament d'organitzar-se d'una manera diferent d'una organització interna que permeti participar i que permeti controlar. Tenen el desafiament de ser independents. Independents de partits, de grups d'interessos, independents econòmicament en certa mesura dels pressupostos públics, perquè és molt difícil ser independent i crític respecte aquell de qui depèn la seva pròpia existència. I el conjunt, el col·lectiu d'ONG o és capaç d'avançar en aquesta línia i d'autodepurar el seu propi col·lectiu i de crear normes de funcionament que expulsin els intrusos i oportunistes o difícilment podran complir la funció que anuncien. I les ONG o són capaces d'assumir una crítica seriosa, no demagògica, rigorosa, del context en el qual actuen, ser radicalment crítiques, o difícilment podran a mig i llarg termini conservar la capacitat transformadora que en potència tenen. Com aconseguir aquests objectius? No és gens senzill –però hi ha unes jornades per davant i aquesta és simplement la ponència inicial-.

Una reflexió final sobre la situació espanyola, perquè se n'està parlant força ara, i s'estan coent, sobre quina cooperació, de quina cooperació parlem, doncs jo aquí seré molt, molt, extremadament molest, perquè crec que s'ha d'acceptar que la cooperació espanyola és jove. Fa dotze anys érem receptors de fons (quina vergonya...). És evident que el tant per cent de recursos dedicat a la cooperació no puja, puja quan es projecta, quan es tanquen els comptes, en els darrers temps, tendeix a baixar. I és evident que això ha passat malgrat la lluita plena d'ensenyaments, plena de riquesa, plena de vitalitat per millorar-lo. Però, malgrat això la tendència no és ascendent. Llavors, jo crec que enfront el que ara s'hi està coent, Llei de Cooperació, etc., jo crec que s'ha d'anar a uns mínims, s'ha de buscar on és la línia de mínims, on són les coses irrenunciables. I això és intentar establir-la, no exagerar, no ampliar, i una vegada que han estat establerts, aferrar-se a ella, és a dir, no la deixem anar.

Quins serien aquests mínims? El primer i el segon gairebé em fa vergonya enunciar-los: que hi hagi una nítida i inequívoca prioritat dels objectius de cooperació, en els temes de cooperació. És a dir, que els objectius de cooperació siguin prioritaris i dominants enfront qualsevol altres concurrents, que no es digui que volem que els països des de la seva pròpia cultura i història trobin la seva sendera de desenvolupament, i després per la porta del darrere, entri que, els objectius, quan es tracta de repartir els diners de la cooperació són també el foment de les exportacions espanyoles, perquè nosaltres també tenim problemes, ¿no? O no en tenim, de problemes? Sí que en tenim? Llavors, fem-los també un forat. Doncs aquí hi ha, jo diria una línia d'extrema modèstia. En el que es refereix a cooperació els objectius de cooperació són prioritaris i aquí no podem deixar passar ni un pèl, no hi ha transaccions. Crèdits FAD, ¿hem d'estar en contra que les empreses espanyoles exportin en processos vinculats a la cooperació? No, si exporten el que els objectius de la cooperació trien, estableixen i consideren prioritari, no pel seu compte, no com un mecanisme de foment de les exportacions. I és molt important fomentar les exportacions, però l'administració i l'espai públic tenen sectors que fomentin les

exportacions, eficaces. És molt important per a nosaltres, però no sota la cobertura de la cooperació.

I el segon és perquè m'he quedat amb el dubte que el primer no estigués clar, subordinació de totes les actuacions a aquest principi rector: la cooperació per a la cooperació.

I després ja els altres dos objectius és que donat que són pocs els recursos, tot i en que siguin molts quantitativament, que els mecanismes per a gestionar-los no siguin una garantia contrastada de malbaratament i ineficiència. És a dir, si hi ha determinats mecanismes que sabem que no funcionen i que no han funcionat, doncs que no es consolidin; si la dispersió administrativa porta al mal funcionament, doncs que no hi hagi dispersió administrativa. Si l'AECI, de fet, no és un òrgan adequat per fer una cooperació eficaç doncs que no ens colin l'AECI, així de senzill. I després, com sempre, és important no només denunciar sinó també controlar, seria bo –i poso el quart objectiu- que hi hagués un control radicalment independent de la cooperació realment existent; perquè això de realment existent només ho aplicàvem al socialisme, que era un socialisme realment existent no massa presentable, però es pot aplicar a altres coses, ¿no? Llavors, un control radicalment independent, i radicalment independent no és que vagi contra ningú sinó que no estigui subordinat a ningú, esbiaixat abans d'iniciar el judici. Que des d'aquest control es puguin aprendre i rectificar els processos de cooperació. A mi em sembla que aquests són els mínims.

I, en canvi, jo crec que hi ha altres qüestions que poden estar obertes al debat, comprenc que pot haver-hi gent que hi discrepi. El tant per cent a dedicar a cooperació, si el 0,7% han de ser ja... doncs polemitzem, parlem-ne, que surti a l'opinió pública, que es debati. Cap a quins sectors i cap a quines regions s'ha de donar prioritat de les que ens han estat properes històricament? Són el nostre entorn, doncs es pot debatre, jo tinc opinió però no l'elevaria a principi. Intento enunciar els principis molt, molt a nivell de mínims.

Llavors, i acabo, donat que el projecte de llei presentat és el que és, que la correlació de forces parlamentàries fa molt difícil que no sigui aprovat i que la capacitat de mobilització des de la base, ens agradi o no, sembla escassa, doncs prefereixo acabar prudentment, amb estil socràtic, com hem començat, em pregunto què és preferible fer davant una llei que no és de mínims sinó que és la consolidació de l'ambigüitat. Què és millor seguir sense llei o consolidar una llei regressiva? Què és preferible treure la menys dolenta, dins de les possibles, tot i que la gent, les organitzacions realment implicades, dedicades en cooperació no donin el seu suport i la seva legitimitat o quelcom que no compleix els mínims? Tot i que és difícil no donar el suport perquè hi ha processos de concessió de subvencions, hi ha processos pels quals circula diner, i amb realisme tampoc es pot ignorar. En tot cas, amb llei o sense ella, hem de ser conscients que la lògica de funcionament global del món actual tendeix a obrir la desigualtat, a estendre la pobresa i a amenaçar la sostenibilitat del planeta, i enfront a això la passivitat no és solució. Ni crec que sigui solució el radicalisme de tot o res però tampoc serveixen les actituds de bona fe que s'afanyen per alleugerir les conseqüències ignorant sistemàticament les causes que les produeixen.

En aquest context ens queda una sendera estreta i incerta, però em sembla que no hi ha altra solució que arriscar-nos a recórrer-la, això sí, intentar fer-ho, si volem fer-ho, amb radical independència, esperit crític i compromís. Només això. Moltes gràcies.

Intervencions

- Valoració i opinió sobre el Comerç Just: És viable? Pot ser una alternativa a les relacions comercials tradicionals?

El Comerç Just planteja una lògica de fer les transaccions completament diferent, llavors, en si mateix crec que té una gran potencialitat com a denúncia de la lògica dominant, sobretot denúncia no retòrica, sinó pràctica, empírica, que a més ensenya a la gent el que comporta aquesta altra lògica i els costos que comporta. I, des d'aquesta perspectiva, la seva extensió em sembla extremadament interessant i positiva. Ara, pot ser una alternativa al comerç existent? Doncs sincerament crec que no, tret que es canviïn els fonaments dels quals neix el comerç existent. És a dir que el comerç, la forma de comerciar no és una cosa que s'ha improvisat, o ha anat evolucionant de manera patològica, sinó que la forma de comerciar neix de les entranyes més profundes del sistema econòmic que tenim. Llavors, pensar que simplement a base de Comerç Just, el Comerç Just vagi menjant-li quota de mercat, per dir-ho així, al comerç tradicional, doncs, em sembla excessivament optimista i crec que no seria convenient creure's-ho.

- En aquests moments, és possible que l'OPEP –com a control dels recursos energètics- sigui un dels únics centres de poder econòmic del món no capitalista que porta una via enfront el món occidental?

Davant la situació d'embargament d'Iraq, les ONG no han abandonat els seus suposats valors i principis que defineixen?

L'OPEP és una mica un exemple de les possibilitats i límits que pot tenir l'agrupació dels productors d'una matèria primera bàsica. Perquè és indubtable que la història de l'economia mundial de les dues últimes dècades no seria interpretable sense entendre què va fer l'OPEP el 1973, que va fer l'OPEP el 1979, què va ser capaç de fer amb les dues pujades. Però, també és un exemple dels límits perquè el sistema no ha estat capaç de posar l'OPEP en el seu lloc de desenvolupar fonts energètiques alternatives, de promocionar exportadors de petroli externs a l'OPEP, de crear divisió en el si de l'OPEP, és a dir, de manegar i erosionar el poder de l'OPEP fins a deixar-lo en un punt que avui dia és reduït, la seva capacitat de poder. Ara, les possibilitats que poden tenir els països subdesenvolupats cooperant entre si, agrupant-se, integrant-se, doncs sí que poden ser més grans, aquí hi ha una línia de desenvolupament interessant. Tot i que hem de ser molt conscients que estem en una etapa en què la força de la lògica del sistema tradicional és molt forta. En pocs moments des del final de la Segona Guerra Mundial, va estar el sistema tan aparentment i a curt termini tan manaire, tan dominant i tan lliure en allò que fa i actua i d'això n'hem de ser conscients. La lògica del sistema fins i tot ha escapat al control dels estats. Els estats fins fa quinze anys o així, podien desenvolupar i controlar la lògica del sistema econòmic. Avui dia, es diria que la lògica del sistema econòmic s'imposa com un deure global, a tothom, fins i tot a estats forts. Això no ho hem d'ignorar, tot i que sigui pessimista.

Les ONG a Iraq... Aquí es barregen dos problemes que són molt complicats: el de les ONG –sobre les quals jo he parlat una miqueta- i el d'Iraq, sobre el qual no en sóc un expert i que està ple de clars i obscurs, és evident que a l'Iraq s'està actuant d'una forma vergonyosa fent patir al conjunt de la població més allà del que seria funcional, fins i tot per aconseguir els propòsits del que actuen així, però és evident que a l'Iraq hi ha també zones d'obscuritat, i també jo diria que no hem de pensar que les ONG són la solució a tots els problemes. És a dir, que problema que es presenta en el món, diem: "ONG, què heu fet?" Però anem a veure, si aquest problema és molt greu!. No hem d'atribuir a les ONG una obligació i una capacitat d'intervenció que pot ser fins i tot contraproduent. Fins i tot m'atreveria a dir en l'àmbit del tema d'Iraq, doncs igual en lloc de les ONG doncs s'hauria de dir a la població dels països occidentals: "i què heu fet contemplant això i veient només la imatge del mal i del dimoni i no veient la totalitat del tema i no només a les ONG?". Però, insisteixo, no sóc un expert en el tema.

- Fins a quin punt les ONG no es converteixen en braços polítics o simplement en cabals del sistema quan no pot resoldre certs problemes: parlem de desenvolupament o d'assistència?

Les ONG sorgeixen de la societat civil, llavors és clar, de vegades quan hom parla de coses que afirmen això, jo tendeixo a pensar, doncs deuen estar parlant d'una societat civil diferent de la que jo conec. Perquè la societat civil es diria que només hi ha pulsions progressistes, però el que domina a la societat civil, i no crec que faci una afirmació arriscada, són posicions conservadores i posicions reaccionàries i, evidentment les ONG provenen d'aquest cos. I, a més, amb una enorme dificultat que està en el propi terme. Les ONG es defineixen només pel que no són, tot i que després tampoc és veritat que no ho siguin, com he dit abans, perquè els hi cau la lletra, i algunes viuen dels pressupostos. Quan hom es defineix negativament corre el risc de que aquest col·lectiu sigui un calaix de sastre, i això és molt perillós. A llarg termini, això és molt perillós, i evidentment corre el risc de ser un mecanisme, una mediació del poder establert a la societat civil per actuar amb una cobertura molt més operativa i molt més lliure. Per això jo insistia en la posició d'autodepuració, dins del col·lectiu de les ONG, exigint unes normes de comportament, d'independència, de crítica, que obligui a una major delimitació d'aquest col·lectiu i que col·loqui fora a part dels que avui es presenten com a ONG i només tenen la forma d'ONG, però no el contingut.

- Reflexió sobre el factor humà a les ONG en el sentit que la col·laboració no hauria de destorbar el moviment d'aquells amb els quals col·laborem.

És cert, aquesta component humana que hi intervé, i amb tota bona voluntat persegueix objectius concrets igual al sud i, com que no vol intervenir, es limita als objectius concrets, perquè igual si fa una reflexió més àmplia, doncs corre el risc de caure en un turisme revolucionari o en alguna cosa així. Però en perseguir aquests objectius, potser s'està també robant, un paper que inhibeix la pròpia iniciativa, la pròpia creació de propostes dels col·lectius als quals es pretén ajudar. La meua experiència en això és limitada, a més que en l'àmbit de les ONG al Sud, com per exemple en l'àmbit del PNUD, això és molt difícil, vas ple d'interès, de passió i dius "que malament que ho estic fent, que esplèndida és la meua bona voluntat però que perverses poden ser-ne les conseqüències". Perquè és clar, col·laborar prestant-te a què t'extreguin allò que els pots ser útil o que plantejes és molt difícil i podem tendir a dominar, a realitzar-nos fora on és l'espai en el qual no ens realitzem, o potser no tenim capacitat per implicar-nos realment. És molt complicat, jo crec que només des d'una actitud d'observació i d'autocrítica i de modèstia i d'aprenentatge continu i de depuració dels comportaments es pot anar segregant quelcom que realment sigui positiu i que no sigui inhibitori del que realment s'han de plantejar, és a dir que no els ajudem tant com perquè, fent coses puntuals perquè se sentin satisfets de la situació global sistèmica en la qual es troben, i que és la que realment determina. Em sembla molt difícil, per una banda no pots anar-hi a ensenyar, perquè no tens tantes coses a ensenyar, tot i que en dir això h diem però en el fons no ens ho creiem, hi ha moltes coses concretes que sabem fer, millor del que ho fan ells, però no més adaptades al que ells necessiten i no més capaces de crear dinàmiques duradores per a la solució dels seus problemes. Jo crec que no hi ha una fórmula que es digui si fem això aconseguim, jo crec que hi ha una actitud, una metodologia molt autoexigent, molt modesta, molt d'això que diem que "si interessa desenvolupament endogen, nosaltres no ajudarem a cooperar, els que prenen la iniciativa són ells, no nosaltres". I això sense mitificacions, en un procés, que seria extremadament valuós, sobretot si no disminueix la capacitat de mirar el conjunt i de denunciar el conjunt. Pobres de nosaltres, sobretot els que tenim o els que tenen responsabilitat i capacitat crítica si donen sortida, dedicant-se a coses concretes i en pel que fa la resta, doncs dir, que les coses segueixin com estan.

- Quina estructuració han de tenir les ONGD per aconseguir els seus objectius davant totes les desviacions. I quines alternatives pot haver-hi en el context de la globalització que puguin fer reduir la creixent desigualtat, i quina incidència pot tenir el col·lectiu femení en aquesta transformació.

Crec que una mica sí s'està reflexionant dins el propi col·lectiu d'ONGD enfront aquesta invasió d'organitzacions (que jo també sóc d'una ONG i a més també conec gent i m'arriben recursos). En augmentar el nivell d'exigència, pel que fa a l'organització interna, la transparència, la participació, el control, augmentar la independència. I la independència no és no rebre recursos, sinó que és quelcom més complicat, és exigir que els recursos no es puguin assignar de forma arbitrària o basada en l'amiguisme, que no se m'entengui que l'ONG pura és la que no rep recursos. No, no, és quelcom molt més ampli, perquè si es pogués garantir que, segons quin sigui el partit en el poder o les forces, s'assignen els recursos d'uns i altres, doncs llavors estaria molt bé que es repartissin recursos, però amb criteris d'independència. I crear una cultura de funcionament social que obligui a que es pugui fer una crítica radical de comportaments del sistema, en general, i seguir vivint. És a dir, que una ONG sàpiga que pot per exemple criticar radicalment la Llei de Cooperació en els termes en els quals està plantejada, sense que es jugui la seva supervivència, o al menys sense que es jugui la quantia dels recursos que fins aquell moment rep i que si el comportament és adequat podrà rebre. Aquesta assumpció d'una radicalitat crítica no es guanya en un dia, haurem d'arrencar-la, s'haurà d'exigir, s'haurà d'imposar amb lluita. Ha d'anar per aquí, sinó arribarà un moment en què el que ara es diu des de cercles que ho veuen des de dins, hi haurà un moment en el qual aflorarà la societat i llavors es dirà "però si això és un berenar de malvats, que sota la cobertura de desinteressats i solidaris, això és un *modus vivendi* per a molts, però si resulta que ni tenen res del que diuen tenir ni utilitzen els recursos com se suposa que correspondria als objectius que plantegen". I quan això es filtri a la societat, els que pagaran les conseqüències no només seran aquests que han actuat així, sinó que seran tots els altres. Llavors, des d'aquesta perspectiva, jo crec que hauríem d'adoptar una postura molt radical, i quan dic radical em refereixo molt d'anar a l'arrel.

I pel que fa a les alternatives, jo m'atreveixo a dir que sincerament crec que en la situació de la dona hi ha un problema, que té capacitat transformadora però no m'atreveria a constituir-me en portaveu d'aquesta capacitat transformadora. Crec que això ha de ser des del si del propi col·lectiu tot i que es poden apuntar coses, es poden apuntar coses com el paper de la dona en els països subdesenvolupats, el seu paper central en qüestions com la demografia, com l'educació, com el medi ambient. El paper central de la dona en un altre dels temes que he indicat, com és el del treball, que és evident, que algunes dones molt lúcidament, diuen, quan els economistes, homes, ens posem a parlar del tema del treball, de la falta de treball... "però, de què parlem? On hi ha manca de treball? El que passarà és que hi ha menys treball assalariat, però a nosaltres ens sobra, ¿per què no entreu una mica en el repartiment? No us angoixeu per la manca de treball en general". I això pot ser una mirada totalment nova i refrescant sobre els problemes, el propi benestar, jo crec que la dona pot aportar quelcom en la lectura diferenciadora del que és riquesa purament i de creació de coses materials i el que pugui aportar benestar per satisfer necessitats reals, però no em preguntis alternatives globals perquè sóc capaç d'esbossar un anàlisi de la globalització però plantejar alternatives i solucions als problemes que analitzo escapa a la meva capacitat i a la meva gosadia.

- Al costat de les organitzacions humanitàries d'emergència i les de desenvolupament, hi ha la necessitat de crear un tipus d'organització humanitària que actués en previsió de les catàstrofes –per exemple, de control de les armes.

Seria una catàstrofe que les ONG s'especialitzessin en ajuda humanitària, en ajuda d'emergència, ignorant les causes que produeixen aquestes situacions en les quals

elles hi intervenen. Si les ONG es dediquen a recollir els nens atropellats mirant cap a una altra banda quan es tracta d'analitzar qui és la banda de conductors que els atropella sistemàticament, seria catastròfic, i malgrat que aconseguissin alleugerir la situació humanitària puntual en la qual actuen, si es mira des d'una perspectiva més àmplia, no crec que ni tan sols es pogués dir que el seu paper, vist globalment, fos positiu. És a dir, ajuda humanitària sí, per des del fons de l'ajuda humanitària i, al mateix temps que es fa ajuda humanitària, denunciar, criticar els processos, les causes i el sistema que donen lloc a aquestes situacions. Això sí, limitar-se a recollir les despulles, proporcionant al sistema, i dir "no us preocupeu, que quan siguin excessius, aquí estem nosaltres per demostrar que el món al qual tots pertanyem, també és capaç de compadir-se i d'actuar solidàriament" seria una perversió de la seva funció, en la meva opinió.

- Fins a quins nivells, políticament, poden arribar les ONG en la seva intervenció. Quina legitimitat tenen les ONG en la política dels altres països. (En referència a la crítica del govern mexicà a l'enviament d'una comissió europea de drets humans pels fets de Chiapas).

Hi ha un nivell en què la capacitat crítica pot realitzar-se sense entrar en els espais i sense entrar en col·lisió o en fricció amb el que són competències i sobirania dels estats. Per exemple, es pot fer aquesta reflexió crítica a Espanya respecte el comportament de la política econòmica i de la política exterior espanyola des d'ONG espanyoles per considerar que té conseqüències perniciosos sobre països subdesenvolupats pobres que es coneixen. Llavors, no només anar a la situació puntual de fer un hospital, o una emergència, sinó ser capaçs, des d'aquesta sensibilitat, d'analitzar críticament la política del país al qual es pertany. És a dir, per exemple, això no entra encara en col·lisió amb el que estàvem parlant i es pot fer i en part es fa a escala de fòrums internacionals, denunciant pràctiques i comportaments globals, poden ser des de comerç d'armes fins actuacions mediambientals o d'aquest tipus.

Després, l'altre cas que plantejges, aquí he de respondre, més que amb cautela, amb modèstia. No sóc expert en qüestions de Dret Internacional, llavors parlo com a ciutadà de a peu. Jo crec que si el món es globalitza, i si realment cada vegada més els comportaments influeixen uns en els altres i formem una realitat global, diferent de la de temps anteriors, doncs això alguna cosa ha de canviar també pel que fa a la possibilitat de mirar, de reflexionar, i denunciar amb certa llibertat. I jo crec que des de l'àmbit dels ciutadans i la societat civil, això s'ha de poder fer i crec que hi ha dret i obligació a fer-ho i que hom no s'ha de quedar parat dient "bé, aquest és un problema que concerneix a un altre estat" en els quals al·ludia abans a la tan desafortunada expressió del turisme revolucionari que s'ha manegat en els últims dies per algun dirigent polític espanyol del viatge per Mèxic en concret. Jo crec que ens concerneix, no són temes externs, estem dient i ens ho venen contínuament que estem en un món global i que la forma de funcionar... aquest problema, tampoc em digui vostè que és tan aliè, tan extern, forma part d'aquesta dinàmica a la qual tots pertanyem. Jo crec que això dona peu a dir "miri vostè, estic parlant d'això que passa davant els meus ulls i això que conec pertany a una realitat de la qual formo part i no només tinc dret sinó que tinc l'obligació de reflexionar críticament i denunciar-ho, malgrat que creï problemes".

- Les ONG poden quedar molt limitades, molt corporatives, en la seva tasca de dedicar-se simplement al Tercer Món quan hi havia un Quart Món aquí que podia ser conseqüència, com en molts casos ho està sent, de que moltes empreses es porten a aquest Quart Món perquè els és molt més rendible. Llavors, aquest paper quedava molt poc relacionat, semblava que perdien el sentit de la globalitat aquí i en el Tercer Món.

Jo crec que les dues possibilitats, dedicar-se al Tercer o Quart Món interior o dedicar-se al Tercer Món d'altres països, s'hagin de plantejar com a excloents o com a necessàriament realitzables per les mateixes organitzacions. Aquí també, faria una crida, com deia abans, a la modèstia, tampoc posem sobre les ONG el pes d'anar a tots els incendis que existeixen a l'interior de les nostres societats i a escala mundial. Això per una banda. Però, em sembla imprescindible i necessari tractar els problemes de desigualtat interior. Però no són coses excloents, sinó més aviat jo diria que són coses vinculables i vinculades si en analitzar qualsevol d'aquestes situacions des d'aquest anàlisi i des d'aquesta pràctica s'arriba a entendre què és el que la produeix. I molt sovint el que la produeix, ambdues situacions, és la mateixa lògica de funcionament, llavors, si es desenvolupa una consciència crítica de la lògica que impulsa processos que porten a perpetuar la pobresa, la marginació, l'exclusió, la desigualtat en el Tercer Món... Aquesta reflexió dels orígens d'aquest procés, en part és una crítica també a les conseqüències que creen en el si de les societats desenvolupades. Però, pretendre que les ONG arribin a tot crec que seria equivocat, que el que facin ho facin bé i depurant el seu comportament i evitant la contaminació que pot destruir-les i evitant tancar-se sobre el seu petit món intentant convertir-se en consciència crítica, modesta però radical consciència crítica des de la seva pràctica. I, llavors si les que es dediquen al Tercer Món ho fan i la que es dediquen als espais interiors ho fan, confluiran en la seva reflexió i arribaran a articular-la, i arribaran a plantejar-se quines alternatives, com forjar alternatives, com avançar cap a alternatives, però no aclaparem les ONG que es dediquen al Tercer Món dient "i no us dediqueu al Tercer Món interior". De la mateixa manera que no aclapararia als col·lectius que es dediquen al Tercer Món interior dient-li "i esteu desatenent al que passa a Iraq, o a Chiapas o al centre d'Àfrica". Per desgràcia no estem en un moment històric de propostes globals, tot i que estiguem en un món global, i s'ha de treballar amb horitzó, però des d'allò concret anar construint alguna cosa.